ex libris

BKSH

BKSH

BKSH

GRAMATIKË
E
GJUHËS SHQIPE.

Për shkollat e MESME dhe të LARTRAT.

PREJ
Gjanas V. Floqit,
Drejtorit të shkollës shqipe në Korçë.

KORÇË
Shtypur në shtypshkronjen „Korça"
1910.

BISH

Të drejtën e të shtypurit të kësaj libre e ruan
beresë Qanas V. Floqi edhe shtypshkronja „Korça".

BKSH

Vëllezërvet të mij Shqipëtarë:

Shtypi yne si ëdhe giithë qerezit me të ditur të kombit t' one perhere kane ekzistur ëdhe kane ditur, se e vetemja gjë, per të cilen ka detyre ç' do Shqipëtar të perpiqet, eshtë të hapurit e shkollave shqipe ne ç' do fsat ëdhe qytet të Shqiperise, se vetem me anen e shkollave do të mundim të harijme ate shkallen e larter të diturise ëdhe të perparimit, ne të cilen sot eshtem të qendrojme giithë popujt e Europes, të cilit na rrëfejme.

Ky mentim krejt i drejte dashuve vene mb' udhë ëdhe gjë vjet ndene mprojtjen e konstitucionit, me të cilin u nges Turqija e re, Shqiptaret nisne t' a vene mb' udhë, e t'a tregojne ëdhe me punë ate mentim të pelqyer, dyke hapur shkolla shqipe ne mjaft vise të Shqiperise.

Po, posa gjë u hapne keto shkolla, u çfaq gjë nevoja tjatër m' e madhe se e para, nevoja e cila duhej mbushur dë mbushur per sa epejti. S' mbeti Shqipëtar, po ëndaj, pa njehur kete nevojen e re. Kjo nevoje lote të gendurit e libravet të nevojeshme per të msuar dë për të perdorur ndë shkollë. Vertet shkollat u hapne, po me ç' libra shqipe do të punojne keto shkolla? pastaj ku kemi sot mesoges Shqipëtarë aq të zotrit sa me diturin' e tyre të madhen të mundin të vene ne vent kete mungim të madh me ndonje tjatër menyre? Po ëdhe ne ka sot Shqiperija të ketilla mesoges, keta pa fjalë do të jene të pakë.

Kjo nevoje, pra, kaq e madhe u bë ekuk gjë të

nise populi t' onc ãe me teper etypi ync, i cili si nc ç' do komp astû eãe ketû reprezanton zerin e gindjes, tc ãcrese sc cete nevojc e maãe per libra nc guhen eqipe eãe t' a lulet atyre Qqiptarevet, qc jane tc zotrit per kete qc, t' a marin kete barc persiper eãe tc na pasarojnc ekoãat t' ona per sc apejti me librat qc na mungojnc.

Para tre vjeç, lark atãeut t' im, kur eãe Qqiperija me guhen eqipe renkoni:i ndenc tiranin' e tmeruar tc ãespotizmcs, paçc fliuar per tc bere qc gramatike eqipe. Kur e nisa kete punc s' harova tc kujtoq ç' barc tc rende po mcrqa persiper, ç' gerra mc mungonin per qc veper tc ketiãc, sa libra eãe sa studiume eãe sa kah' e gate do tc rriãte per sa t' a mbaroqa qc punc si kete.

Po deeira, qc kam patur kurdohere per tc ndihmuar osc mc mire per tc cernar plaget e atãeut t' im, s' nc mprapsnc nga qelimi im eãe keqû pima a nis. Pas dy vjet e gysmc, pas si nisa tc punoq, pacc se manda tc beq gesendi. Dorcakrimet t' ime i rrojta eãe motin akoiar qc ekoj (1909-1910) sistemen tc gramatikes s' ime e perdora nc akolen eqipe tc djemvet nc Korçc, ku kisa ndere tc jem drejtor.

Nc tc perdoruri c kesaj sisteme s' munt tc ãem se s' geta mjaft tc meta, tc cilat i ndreqa.

Po me giã' atc, prape s' munt tc ãem se kjo gramatike cete qc veper e mbaraar, se guha otohet ãe pasurohet per dit, andaj eãe per dit mbijnc çeshje tc ra, tc cilat s' mundim t' i paraeckojmc qc tani. Pra, kete veper tc vogel e sjellim perpara kondoqeswet tc ndcrçim vetem si qc veper qc munt tc ekruhet nc dilet e solme me fuqinc qc munt tc kete qerin qc ka msuar guhen eqipe, si ç' cete perdorur ose ekrojtur per sot. Andaj eãe kritika qc do

të bëhet përmi këtë libër duhet të mos jetë fort e asper, se me të vërtet punrat e mëdha ãe të mbaruara për kombin t' one do të linden ne të tjera kohra ãe nga të tjerë qeres.

Ne këtë gramatikë kam etuar edhe **etimoloqine** *të gjithës eqipe (pjesë e tretë), veper e cila për të paren herë del ne dritë. Për etimoloqine lipset të ãem se s' pata, po-ãuaj, as qe ndihme ose edhe ne peta ndo qe ndihme, kjo këtë eum' e pakë.*

Po, dyke u ndihmuar pakë nga libra të ekrojtura ne gjuha të huaja ãe dyke u përpjekur të gjej fjalet ãe reqet e tyre qe me nevojitnia, munda t' i jap edhe Etimoloqise qe funt, si do mos.

Dyke mbaruar këtë pak fjalë, që paqe për të ãëmë, si qe parëdenje, i lutem Zotit të vije që dite, kur të ooh se edhe të tjerët Oqipetare, që janë të zotrit të penács, ndine të punojnë, si dëli ne rëdin e dituritse tij, për të pasuruar ekoiat t' ona me librat e nevojshme, pa të cilat sot s' mundim të vemë aq përpara sa dëserojmë!

Me nder

Ѳanas V. Floqi

Drejtor i ekolës eqipe ne Korçë.

Raðoj i librave qe patme ndihme.

1. Gramatike e guhes eqipe prej **K. Kristoforiäit.**
2. Fjalor i guhes eqipe . „ „
3. Gramatike e guhes eqipe „ **Giacomo Jung D. C. D. G.**
4. Vargenimi n' guhe eqype prej **L. Grudes.**
5. Okroqetore e guhes eqipe „ **S. H. Frasherit.**
6. Two-book course in English by **Mary F. Hyde.**
7. Afron-Dita prej **J. H. Lazit.**
8. Gramatika Oqyp „ **Anton M. Xanoni S. J.**
9. Grammatica della lingua albanese del prof. **D. Gaspare Jakova Merturi.**
10. International correspondence schools English Grammar.
11. Fjalor' i Okodres.
12. Gramatike eqipe prej **Dr. Ferq Pekmezit.**

etj.

GRAMATIKË ÇQIPE.

PJES'E PARË.

KRYE E PARË.

PARËDËNJE.

Ƒuha edë gramatika.

Ƒ u h a.

1. Fjala *guhë*, e cila latiniet quhet *lingua* (glu-hë),(*) tregon guhën e gojës, se me anën e saj flitet ç'do guhë në botë. Në kohrat e vjetra ç'do guhë fliteshë vetëm, po nuku ekruhesë. Po koha vërtetoj se një guhë, po s'u ekroj, s'munt të jetë guhë me rendësi; andaj u çfaq një nevoj'e madhë për të çpikur ekronja, me anën e të cilave të ekruhet një mendim edhe të mos humbasë, po të mundim t'a

(*) Fjalën *guhë* e përdorin sot gjithë guhrat e Evropës. Kështu frengjisht quhet *Langue*, anglisht language, italisht lingua.

kujtojmë kur të duam. Kjo nevojë u bë shak më von të çpiken *shkronjat* dhe pas emës kohë *stypi*.

Të parat shkronja që duaj më botë, quheshin *hieroglifike* dhe isin të mbëdha dhe të thata. Po me kohë shkronjat u vogëluan dhe u zbukuruan dhe sot ç' do komb i përdor me lehtësi. Ç' do gjuhë, kur shkruhet me shkronja, quhet *gjuh' e shkrojtur;* kur flitet vetëm, quhet *gjuh' e folur* dhe, kur stypet, quhet *gjuh' e stypur*. Çuha jonë sot ceke dhe e folur dhe e shkrojtur dhe e stypur.

Regulë. — *Çuhë* ceke emnica e shqave, me të cilat njerëz tregon një mendim.

Shkronja dhe fjalë.

2. Shkronja eshtë një shqë, e cila tregon një zë. Çuha jonë ka 36 shkronja, këto: a, b, c, ç, d, dh, e, ë, f, g, gj, h, i, j, k, l, ll, m, n, nj, o, p, q, r, rr, s, sh, t, th, u, v, x, xh, y, z, zh. (*).

Nga këto, etalë janë *zanetore* dhe një-zet e mbëtë *baskëzanetore*. (ndërzanetore ose të pazëme). *Zanetoret* flitën dhe vetëm, po *baskëzanetoret* s' flitën dot pa një *zanetore*.

Zanetoret janë: a, e, ë, i, o, u, y.

Baskëzanetoret janë: b, c, ç, d, dh, f, g, gj, h, j, k, l, ll, m, n, nj, p, q, r, rr, s, sh, t, th, v, x, xh, z, zh.

Baskëzanetoret përsëri ndahen në *buzëtore:* b, p, v, f, m; *dëmbëtore:* c, ç, d, dh, ll, t, th, x, xh; *gryksëtore:* g, k, h; *qiltore:* gj, j, l, n, ny, q, r, rr, dhe në *fishkore:* s, sh, z, zh.

(*) Kongresi i Manastirit literar, i cili u mbajt më një të Vjeshtës III, 1908, veç kësaj abeje vendosi dhe abënë fjetë latiniet, e cila ceke kjo: a, b, c, ç, d, dh, e, ë, f, g, gj, h, i, j, k, l, ll, m, n, nj, o, p, q, r, rr, s, sh, t, th, u, v, x, xh, y, z, zh.

Baskezanetoret ndahen edhe në të *ngurta:* b, d, x, v, g, gj, z, ë; *të çkrifta:* p, t, ç, f, k, q, s, ë; *të trasa:* g, k, ë, edhe *të hoda;* gj, q, j. Nga zanetoret ekrojna **a** numurohet si *e trash* edhe ekrojna **e** si *e hollë.*

Nga ekrojat (lettrat), që pamë më siper, bëhen *fjalet. Fjale* quhet çdo, me të cilen tregojmë ndë. Kështu fjala *lule* n'a tregon ndën' e lules, etj.

Propozici.

3. Kur raðosim ëmën fjalë më radhë, si pas nevojes që kemi që të zbulojmë ndë mendim, athere mendimin t'onë e tregojmë me dëgonësi, i cili n'a kapton mendimin. Fjalet kështu të raðosura, për të bërë ndë mendim, formojnë ndë *propozici.*

Propozici pra është zbulimi i mendimit të njeriut, si kundër edhe fjala është zbulim i ndë ideje; ose:

Propozici është sumica e fjalëve, të folura ose të ekrojtura, të cilat janë raðosur për të treguar ndë mendim të plotë.

Fuha shqipe.

4. Fuha jonë e sotmja, si kundër e dimë, është guha e vjetër e Pelasgeve.

Fuha Shqipe sot ndahet në dy dege: në *Gegenisten* ëdha në *Toskeristen*, e cila prapë ndahet në *Lapçen* edhe në *Çamçen.*

Përveç këtyre degeve ose dialekteve, guha jonë ka edhe dy dialekte të tjera, ato të Shqipetarevet, që rrojnë në Itali edhe dialektin e Shqipetarevet, që rrojnë në Greqi; po nga këto dy dialekte, e para nget më shumë në Gegenisten edhe e dyta më Toskeristen.

Gramatika.

5. Ç'do njeri, kur nis të msoje gjesendi, është

nevoje të dijë për ç' gë do të msojë; andaj dëe ne duhet të dimë ç' është gramatika sqipe, me qëne që duam t'a msojmë.

Gramatika sq'ipe ben fjalë për ekrojat, për fjalët dëe për propozicale të gjuhes t' one. Po, nga ana tjatër, as në gramatikë s' na jep të kuptojmë plotësisht të gjëra nevojat e gjuhes; andaj gramatika, që të përgjigjet plotësisht ne kërkimet e gjuhes, ka nevoje nga *fjalori* dëe nga sume ndihma të tjera.

Gramatika quhet mesuni, i cili n'a tregon si të përdorim në gjuhë pa lajdim osë dykë folur osë dykë ekrojtur.

Në regulin, që ëamë më siper, përmbyllet dëe regulli i sintaksit. Po veçanërisht *sintaksi* na mson si të radhsim kuptimet osë propozicitë t'ona në një të qëngjyer.

Në sa pjesë ndahet gramatika sqipe.

6. Gramatika sqipe ndahet në katër pjesë:

A) Në *Ortografi:* kjo dituri na mson ç' janë fjalët, si ekrihen dëe si ndahet njera propozici nga tjëtra.

B) Në *Etimologji:* kjo dituri na mson cila është rrënja e fjalëve dëe ngaj janë marrë, cila është istorija e tyre, si dy ose më teper fjalë bashkohen në një dëe si nga një fjalë mundim të bëjmë të tjera.

C) Në *Sintaks:* kjo dituri na mson cili duhet të jetë rëndimi i propozicive, sa lloj propozicije kemi, cila është marrëdënja midis propozicive dëe midis pjesëvet të një propozicije dëe si radhsen këto pjesët.

Ç) Në *Prosodi:* kjo dituri [gramatika e vjereave] ben fjalë për ç' do gjë, që ka të bëjë me vjersat.

Rrokje.

7. Kur një ose më teper ekrojna flitën më një herë

[me ηε τε hapar τε gojcs] kemi ηε *rrokje*. Fjalet behen prej rrokjeve edhe rrokjet prej ekroηave. Kështû fjala *ka-mes* ndahet ne dy rrokje; fjala *ma-le-sor* ndahet ne tri rrokje; fjala *pi* ka vetem ηε rrokje edhe fjala *a-dhe-koj-me* ka kater.

Ne fjalë, kur ka ηε rrokje, quhet *njerrokese;* kur ka dy, *dyrrokese;* kur ka tri, *trirrokese* edhe kur ka me lepet se tri, quhet *eumerrokese.*

Propozicija.

8. Me siper [§ 3] dame ç' eshte propozicija. Atje dame se, qε τε kemi ηε propozici, duhet τε kemi ηε eumicet fjalee; po nga ndo ηε here edhe ηε fjalë vetem ben ηε propozici. Mendoin t'one mundim t'a zbulojme edhe vetem me ηε fjalë. si: eko, ekova, hap, bjere, etj. Po duhet veme re, se keto fjalë kurdohere tregojne pune edhe, me qene qε ç' do pune ka edhe punetore, edhe fjalet eko, ekova, etj., kur duhen, na kujtojne edhe punetore. Kur dëmi pra eko, ekova, hap, bjere, etj., kujtojme edhe fjalet *ti* (eko), *une* (ekova), *ti* (hap), *ti* (bjere), etj. Fjalet ti, une, ti, ti, etj. tregojne punetore.

Nga sa dame me siper kuptohet, se, qε τε bejme ηε propozici, kemi nevoje τε paken per dy fjalë.

Ajo propozici qε s' e ka punetore quhet e *pambarun* (eko), po ajo qε e ka eshte e *mbarun* (ay ardi).

9. Me propozici munt τε tregoje:

A! *Me ngarje;* si, fletet bihen; fjeta de endërra se jeta eshte bukuri.

B! Me *urdhën*, ηε *deshire* ose ηε *lutje;* si, mso mesimet (urdhën); nos e dënte Zoti τε vuaη (deshire); buken t' one τε perditesmen epna-e neve sot (lutje).

C! Me *pyetje;* si, pse guha eqipe s' eot' e punuar si guhrat e tjera?

Cl Me *ndjenę te pa-qetę* ose ąę *çudi*; si: ku te futem tani, ku te feliem!.... I mjeri djalę sa liket qę mbeti!

Propozicija, qę tregon ąę ngarje, quhet *tregonętore*; ajo, qę tregon urdrim, lutje ose deqire, quhet *urdrimtare*; ajo, qę tregon pyetje, *pyetese* eď ajo, qę tregon ndjenę te pa-qetę ose çudi, *habitimtare*.

Qenim. Ouaę fiłołogę i ndajnę propozicitę vetem ne tri degę, dyke mos përmendur propozicitę *habitimtare* si qę degę tę veçantę. Keto propozici i përmbledin' ne propozicitę *tregonętore*, se eđe kręo tregojnę qę ngarje. Kjo ndarje n' a duket te jetę me praktikę se e para.

Stervitje e 1-ę

— Ouaj ç' tregojnę propozicitę qę pasojnę eđe si quhen?

1. Sa bukuri ka dbora kur bije!
2. Ç' do ditę cetę m' e mira dit' e motit.
3. Otepija iatę bere prej guri.
4. Nata cetę per te çłođur.
5. Puno kurdohere me drejtesi, mos ji i etrember.
6. Mos do te hercsohet djeśi farezaj nę 1920?
7. Pse rri giđenę i mentuar?
8. O! Sa bukur fryn era!
9. Sa te embla janę ditęt e djalerise!
10. Ndjeme, o Zot, se jam łajtor.
11. O! ku te geq pak qetesi!

Stervitje e 2-ę.

Bej (a) pesę propozici tregonętore, (b) pesę urdrimtare, (c) pesę pyetese eđe (ç) pesę habitimtare.

Pikezimi i propozicive.

10. Perveç fjaleve qe bejne propozicine, kemi nevoje edhe nga ca ceqa te tjera ose pika. Keto pika jane aq te nevojeshme per te mbaruar qe propozici, sa jane edhe fjalet, nga te cilat ajo behet. Ne qofte se propozicija eshte sum' e gate, munt te m' a duhen edhe me teper se qe nga keto pikat per te ndare propozicine ne pjese; po edhe kur eshte e gate edhe kur eshte e okurter, duhet te veme qe fare pike ne funt te saj. Ne funt te ç' do propozicije veme qe nga keto tri pikat:

piken (.)
pyetesin (?)
çuditesin (!)

Ç' do propozici, e okurter ose e gate, ninet me ekrenje te madhe.

Reguλa Pikezimi.

11 Reguλat, qe pasojne per pikezimin e propozicive, duhen veme re mire:

Reguλ.— Ne funt te propozicive tregoqetore de urdherntare veme piken.

Reguλ.— Ne funt te propozicive pyetese veme pyetesin.

Reguλ.— Ne funt te propozicive habilltntare veme çuditesin.

KRYE E DYTE.

Subjekti edhe atributi.

12. Ç' do propozici ka tri pjese. Hera nga keto tregon qerine ose qene, per te cilen flomi gesendi

eðe quhet *subjekt:* tjatra tregon ç' do gë që ðomi për subjektin ёðe quhet *atribut*, eðe pjesa e tretë, e cila përdoret për të lidur subjektin me atributin quhet *folje* (verb, fjàk).

Kështû, kur ðomi, *dhora ceta e barë*, *subjekti* ceta *dhora*, *ceta* ceta *folja*, eðe e *barë* ceta *atributi*.

13.— Gjumë herë folja ðe atributi lidhen me një fjalë, e cila quhet *folje atributive;* si. *mbreti mbreteron*. Subjekti këtû ceta *mbreti* eðe *mbreteron* ceta *folja atributive*.

Me qenë që folja eð' atributi lidhen me një folje atributive, përkundrazi eðe folja atributive mund të analizohet në një folje eðe në një atribut; si në propozicinë *mbreti mbreteron*, folja atributive *mbreteron* analizohet në fjalët *ceta* (folje) eðe *mbret (atribut)*.

14.— Subjekti mund të jetë i fiksuem ose i plotë. Kështû eðe folja atributive mund të jetë e fiksuem ose e plotë.

Subjekti eðe folja atributive janë të plotа, kur kanë eðe të tjera fjalë për të sherbyer mendimin e tyre.

Folja atributive me një fjalë quhet *predikat*.

Propozici me subjekt eðe predikat të fiksuem:

— Djali qan.

Propozici me subjet të plotë ðe predikat të fiksuem:

— Djal' i miré qan.

Propozici me subjekt të fiksuem ðe predikat të plotë:

— Djali qan me lot.

Propozici me subject ðe predikat të plotë:

— Djal' i miré qan me lot.

Sherbitje e 3-ë.

— Gjaj cilët janë subjektët e plotë ðe predikatët e plotë në propozicitë që pasojnë:

1. Atëeu yne rete vendi i kaq trimave.
2. Luni' i dëte rete i rezikolmi per udëtarët qe duan t'a kaptojnë.
3. Djal' i urtë degon fjalët e prinderve.
4. Dy djem të vegël fosnin në obort të stepisë t' onë.
5. Djeli ndrit në mest të qelit.
6. Fusha është plot me lule të bukurà.
7. Fjala e vërtetë mbahet mend për jetë.
8. Heriu i vërtetë qihet nga vetitjat e mira.
9. Qeni është dumë besnik.
10. Korça është qe nga qytetet e Ogjërisë.

15. Fjalët, të cilat i cerbejnë subjektit ëdë predikatit (kallnicët preadicatum), quhen *komplimentë*.

Në propozicionë „nata e fiohtë na mbyll brenda", subjekti është *nata* e dë *komplimenti* i subjektit është fjala e *fiohtë* (se n'a fiolt cila nate? Nata e fiohtë) predikati është *mbyll* cdë fjalët *na ..... brenda* janë komplimentë.

Nga ndonjë herë subjekti mund të gendet edë pas predikatit: si, sa e bukur është (predikat) nata (subjekt)! Sa me ngadalë bije (predikat) cila (subjekt).

Dumë herë subjekti mund të gendet edë në mest të propozicionit i ngatruar me predikatin: si: dumë bukur po kendon *zogu* (subjekt) përmi drut.

Sendi.

16. *Send* quhet ajo fjalë e që propozicije, e cila tregon qenien ose punë, përmi të cilën vepë puna e subjektit. Si: *cila lule dënë*. Në këtë propozicionë *cila* është subjekti, *lule* është folja cdë *dënë* është *sendi*, se përmi fjalën *dënë* përmbilidet puna që ben subjekti (cila).

Nga ndonjë herë folja me sendin baskohen në një fjalë, e cila quhet *folje sendore;* si: *unë vjerroj.* Fjala *vjerroj* është *folje sendore* edhe analizohet në dy fjalë: *bëj* (folje) edhe *vjerra* (send).

17. Subjekti përgjigjet në pyetjen: kush a ç' bën? Atributi përgjigjet në pyetjen: ç' është ose ç' bëhet? Sendi përgjigjet në pyetjet: cilin, cilë, ç' farë?

Propozici e drejtë dhe e ngatruar.

18. Propozicija mund të jetë *e drejtë* ose *e ngatruar. E drejtë* quhet propozicija, kur pjesët ose fjalët që e formojnë janë vënë me radhë, d. m. ë kur vjen subjekti përpara, pas të folja edhe në fund atributi ose sendi (në ka send). Si; ky djalë është burrë i urtë. Djaloshi ngroh dhenë.

E ngatruar është propozicija, kur pjesët e saj s' janë radhën e propozicisë së drejtë; si: burrë i urtë është ky djalë. Dhenë e lakë eiu.

Po, propozicit' e ngatruara me pak verejtje mundim t' i bëjmë lehtazi të drejta, po të vënë në radhën e drejtë pjesët e tyre.

Si: propozicitë të ngatruara:
(a). Është fort e ëndetçme era e mëngjezit,
(b). Mirë e ndoqi macja e harabelit,
Mund të bëhen të drejta kështû:
(a). Era e mëngjezit është fort e ëndetçme.
(b). Macja e harabelit ndoqi mirë.

Analizë.

19. Propozicitë mund t' i analizojmë, d. m. ë. mund të ngjimë pjesët nga të cilat bëhen.

Kemi dy farë analizash: analizën *dopike* edhe analizën *gramatikore.*

BKSH

BKSH

BKSH